

НИЙСЛЭЛД ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА ЯВУУЛЖ БУЙ ЖИЖИГ ДУНД БИЗНЕСИЙН БАЙГУУЛЛАГЫГ ГАЗАРЗҮЙН КЛАСТЕРТ SPV ЗАСАГЛАЛЫН БҮТЦЭЭР ХӨГЖҮҮЛЭХ АРГА ЗАМ

Б.Номин¹, Э.Сугарбаяр²

Монгол улс, Санхүү эдийн засгийн их сургууль

FA15B206@ufe.edu.mn, FA14B183@ufe.edu.mn

Хураангуй

Энэхүү бүтээлээр нийслэлд үйл ажиллагаа явуулдаг жижиг дунд бизнесийн байгууллагуудын хөгжлийн түгжээг Вон Тунэнгийн загвар дээр тулгуурлан тодорхойлсон бөгөөд түүний шийдэл болох кластерын хөгжил, оновчтой засаглалын механизмыг судлав. Улс орнуудын туршилагаас үзэхэд жижиг дунд бизнесийн байгууллагуудыг газарзүйн кластерт шилжүүлж, хөгжлийг хурдасгадаг бол нийслэл дэх жижиг дунд үйлдвэрүүд эсрэгээрээ хэт их бөөгнөрсөн байгаа нь хөгжлөөс хойш татах үндсэн шалтгаан болж байна. Судалгааны чухал үр дүнгүүд дараах байдалтай гарлаа. (I) Нийслэлийн жижиг дунд бизнесийн байгууллагууд эцсийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэдэг онцлогтой байна. Онцлогоо дагаад эдгээр нь төвдөө бөөгнөрч бие даан үйл ажиллагаа явуулдаг учраас маркетинг, борлуулалт, тээвэр зэрэг нэмэлт зардлуудтай тулгарч байна. (II) Шинжилгээний үр дүнд татвар, санхүүжилт, санхүү бүртгэлийн асуудлууд томоохонд тооцогддог бөгөөд худалдан авагч, түншүүдтэй холбоо тогтоох, тэдгээрийн туйлбаргүй байдал зэрэг нь жижиг дунд бизнесийн байгууллагын борлуулалтын орлогийг нэлээдгүй хэмжээгээр бууруулдаг нь батлагдлаа. (III) Улсын Их Хурлаас нийслэлийг кластержуулах хөтөлбөрийг баталсан боловч мэдэгдэхүйц түвшин хэрэгжихгүй байна. (IV) Кластерын бүсэд жижиг дунд бизнесийн байгууллагуудыг шилжүүлж, хамтын ажиллагааг дэмжих нь тэдгээрийн хөгжилд чухал нөлөөтэй бөгөөд хотын захиргаа үүнд зохицуулагчийн үүрэг гүйцэтгэж оролцох хэрэгтэй. Нөгөө талаас, жижиг дунд бизнесийн байгууллагын хамтын ажиллагаа зах зээлийнхээ механизмаар тогтворжоод ирэхээр хотын захиргаа оролцоогоо багасгаж тоглоомоос гарах нь илүү үр ашигт байдалд хүргэнэ гэсэн дүгнэлтэд хүрлээ.

Түлхүүр үг: Кластер, засаглал, байгууллага,

¹ Батбаярын Номин, СЭЗИС-ийн Бизнесийн эдийн засгийн бакалаврын өдрийн хөтөлбөрийн 3-р курсын оюутан

² Энхбаярын Сугарбаяр, СЭЗИС-ийн Бизнесийн эдийн засгийн бакалаврын өдрийн хөтөлбөрийн 4-р курсын оюутан

Удиртгал

Аливаа байгууллага өсөн нэмэгдэж буй зардалаа давахын тулд цаг хугацааны турш тасралтгүй хөгжиж, орлогоо нэмэгдүүлэх шаардлагатай тулгардаг бөгөөд өөрсдийн онцлог, үйл ажиллагааны хэлбэрээс шалгаалж хөгжлийг ялгаатай байдлаар тодорхойлдог байна. Манайулсад байгууллагуудыг ажилчдын тоо, борлуулалтын орлогоор нь жижиг болон дунд байгууллага гэж ангилдаг билээ.

Монгол улсын хэмжээнд 2017 оны 4-р улирлын байдлаар 78'585 аж ахуй нэгж байгууллага үйл ажиллагаа явуулж байгаагийн 76 мянга нь жижиг дунд байгууллагууд бол нийслэлийн 50'467 аж ахуй нэгж байгууллагын 48'830 буюу 96,7 хувь нь жижиг дунд байгууллагууд байна. Энэхүү нийслэл дэх хэт төвлөрөл нь дэд бүтэц, санхүүжилт зэрэг байгууллагын хөгжилд сөргөөр нөлөөлдөг олон төрлийн асуудлыг үүсгэж байгаа учраас энэхүү судалгаанд нийслэлийн жижиг дунд бизнесийг онцоллоо. Ихэнх судлаачид жижиг дунд бизнесийн байгууллагатай холбоотой татвар, санхүүжилтийн асуудлыг хэлэлцдэг боловч байршилтай холбоотой зардлыг хаягдуулдаг. Үнэн хэрэгтээ, жижиг дунд бизнес эрхлэгчдэд байршлын сонголтоос үүдсэн нэмэлт зардлууд ихээхэн дарамт учруулдаг төдийгүй менежментийн шинжлэх ухаанд жижиг дунд бизнесүүд байршлаа зөв сонгох нь цаашдын амжилтад онцгой нөлөөтэй гэж үздэг байна.

Хөгжингүй улс орнууд жижиг дунд бизнесээ кластерын тусламжтай хөгжүүлсэн тохиолдол цөөнгүй байдаг. Тухайлбал Итали улс 60'000 компанийг хамарсан 200 гаруй кластертай ба жижиг дунд бизнесүүд энэхүү кластер дээр тулгуурлан хөгжиж байна. 2002 оны байдлаар дэлхийн хөгжингүй 24 орон 644 кластерыг, хөгжиж буй 25 орон 169 кластерыг амжилттай хөгжүүлжээ. Эдгээр улс орнуудын туршлага дээр үндэслэн Улсын Их Хурал 2013 онд “Нийслэл 2020” хөтөлбөрийн хүрээнд авто тээврийн цогцолбор барих, Хан-Уул дүүрэгт үйлдвэрийн салбарын жижиг дунд бизнес хороолол цогцлоох баримт бичгийг баталж барилгын ажил дууссан байна. Авто тээврийн цогцолборт нийтийн хоолны газар, эмийн сан, банкны салбар, хүнсний дэлгүүр гээд хүний хэрэгцээт бүх зүйлс байгаа ба эндэхийн 1'100 гаруй зогсоол зарагдаж, худалдааны төвүүдийг иргэд худалдан авч үйл ажиллагаагаа эхлүүлээд байсан ч 2016 оны сонгуулийн дараагаас бүгд хаалгаа барьж, нам гүм болсон билээ. (Б.Гэрэл, 20) Үүнээс тодорхой газарзүйн кластер зааж өгснөөр жижиг дунд бизнесийн байгууллагууд үг дуугүй шилжих нь эргэлзээтэй гэдэг нь харагдаж байна.

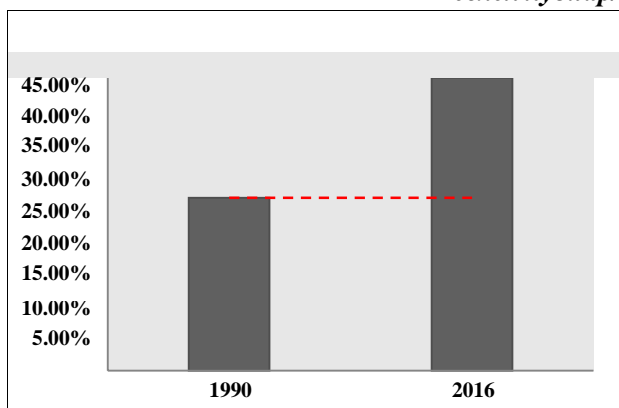
Монгол банкны нийт жижиг дунд бизнес эрхлэгчдийг хамарсан 2016 оны түүвэр судалгааны үр дүнд Монгол улсад жижиг дунд бизнесүүд хөгжих боломж тааруу гэсэн үзүүлэлт гарчээ. Харин нийслэлд үйл ажиллагаа явуулж буй жижиг дунд бизнесүүдийн хөгжих боломж улсын дунджаас харьцангуй өндөр үзүүлэлттэй гарсан боловч ажилгүйдэл, ядуурал, валютын ханш, хээл хахууль зэрэг олон хүчин зүйлс сөргөөр нөлөөлж байгааг онцолсон байна. (Монголбанк, 2016) Гадаадын судлаачдын хийсэн газарзүйн кластер нь жижиг дунд бизнесийн байгууллагын хөгжилд хэрхэн нөлөөлж байгааг судалсан судалгааны ажлууд нэлээдгүй байдаг. Тухайлбал, судлаач Перара(Nelson Perara) нь 2011 онд Индонезын “Букит” хэмээх хамгийн том кластерын хөгжил, түүний эдийн засаг дахь нөлөөллийг, 2008 онд БНХАУ-ын судлаач Xiangfeng нь Хятадын хамгийн том хоёр кластер түүний жижиг дунд бизнесийн байгууллагад нөлөөлж буй нөлөөллийг тус тус судалжээ. Эдгээр судалгаануудад нийтлэг байдлаар жижиг дунд бизнесийн байгууллага нь газарзүйн кластерт нэгдсэнээр олон төрлийн давуу тал бий болж байгааг онцолсон байна.

Иймээс нийслэлийн жижиг дунд бизнесийн байгууллагууд газарзүйн хувьд нэгдэж хамтарч ажилласнаар нөөцийг хямд авах, хэрэглэгчтэйгээ ойртох, зах зээлийн мэдээллийг хурдан шуурхай авах, олон төрлийн нэмэлт зардлуудаас зайлсхийх боломж бүрдэнэ гэсэн таамаглал дэвшүүлж байна. Энэхүү судалгаанд нийслэлийн жижиг дунд бизнес эрхлэгчдээс авсан түүвэр судалгааны үр дүнг ашиглан тэдгээрийн өнөөгийн байдал, тулгарч буй асуудлуудыг бодитоор тогтоож, төр засгаас хэрэгжүүлж буй бодлогыг шинжих цаашлаад эдгээр асуудлуудыг шийдэх шийдэл болох газарзүйн кластерт хэрхэн шилжүүлэх, түүнийг дэмжих институцийн засаглалын талаар судлах зорилготой юм. Эцэст нь нийслэлийн жижиг дунд бизнесүүдийн ерөнхий онцлог, тэдгээрт тохирсон түншлэлийн загварыг Майкл Портерийн даймонд загвар дээр тулгуурлан загварчилна.

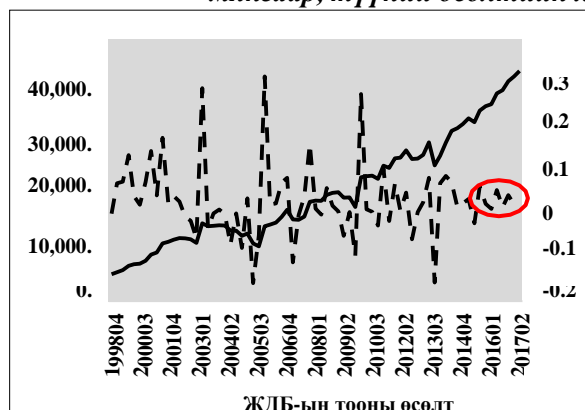
1. Жижиг дунд бизнесийн байгууллагын өнөөгийн байдал

Монгол Улс 1990 он хүртэл социалист систем, төвлөрсөн төлөвлөгөөт эдийн засгийн тогтолцоотой байсан ба нэг нь нийтийнхээ төлөө, нийт нь нэгийнхээ төлөө хэмээх зарчим ноёрхож, нийгмийн элдэв зөрчлийг аргалан зохицуулж, бүхнийг тэгшитгэж байжээ. Ардчилсан хувьсгал 1990 онд ялснаар эдийн засаг, улс төр нийгмийн тогтолцооныхоо хүрээнд социалист системээс ардчилал, чөлөөт зах зээлийн системд шилжсэн билээ. Энэхүү шилжилтийн үр дүнд нийслэл дэх зах зээлийн төвлөрөл нэмэгдэж, Зураг 1-т харуулснаар нийт хүн амын 46 хувь³, дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 66 хувийг нийслэл дангаараа эзлэх болжээ. (ҮСХ, 2017) Хэт их төвлөрөл нь салбаруудын замбараагүй үйл ажиллагаа, үүнийг дагасан түгжрэл, дэд бүтцийн асуудлуудыг араасаа дагуулж байна. Дээрх асуудлыг шийдэх, нөгөө талаар иргэдийн орлого, ажил эрхлэлтийг нэмэгдүүлэх арга зам бол жижиг дунд бизнесийн байгууллагыг хөгжүүлэх юм.

Зураг 1. Нийслэлийн хүн ам /Нийт хүн амд эзлэх хувиар/

Зураг 2. Нийслэл дэх нийт ЖДБ-ийн динамик мянгаар, түүний өсөлтийн хувь

Эх сурвалж: Үндэсний Статистикийн Хороо, 2017

Эх сурвалж: Үндэсний Статистикийн Хороо, 2017

Сүүлийн 3 жилд нийслэлд үйл ажиллагаа явуулж буй жижиг дунд бизнесийн байгууллагын тоо харьцангуй тогтворжиж, өсөлт зогссон байгааг Зураг 2-т улаан тойргоор харууллаа. Энэ нь дорвитой бодлого хэрэгтэй байгаагийн илрэл юм. 2017 оны байдлаар нийслэлийн хэмжээнд 50 мянга гаруй жижиг дунд бизнес⁴ эрхлэгчид байгаагийн 85 гаруй хувь нь 1-9 ажилчинтай байна. Эдгээрийн 55 хувь нь Баянзүрх, Чингэлтэй, Сүхбаатар дүүрэгт байрладаг ажээ. (ҮСХ, 2017) 1990 оноос жижиг дунд бизнесийг сэргээх чиглэлээр олон хөтөлбөр⁵, төслүүдийг хэрэгжүүлж эхэлсний үндсэн дээр нийслэлд үйл ажиллагаагаа явуулдаг жижиг дунд бизнес эрхлэгчдийн тоо тогтвортой өссөн байна. 3 жил үргэлжилсэн зуд, цаг агаарын өөрчлөлтийн⁶ улмаас 2001-2004 онд жижиг дунд байгууллагын тоо буурсан ба уул уурхайгаас үүсэлтэй эдийн засгийн өсөлтийн⁷ нөлөөгөөр эргээд өсжээ. 2009 оны санхүүгийн хямралын дараа жижиг дунд бизнесийн зориулалттай тоног төхөөрөмжийг гааль болон НӨАТ-аас чөлөөлөх хуулийн хэрэгжилтээр жижиг дунд бизнесийн тоо огцом өсөж, хуулийн хэрэгжилт дууссаны дараа эргээд цөөрсөн дүр зураг харагдаж байна. Мөн 2014 онд жижиг дунд бизнесийг хөгжүүлэх зорилгоор Чингис бондоос орж ирсэн 518,7 тэрбум төгрөг, засгийн газрын 100 тэрбум төгрөг зэрэг нь жижиг дунд бизнес эрхлэгчдэд эерэг хүлээлт үүсгэж, жижиг дунд бизнесийн тоог нэмэгдүүлжээ. 2017 оны гуравдугаар улирлын байдлаар нийслэл дэх жижиг дунд бизнесүүдийн

³ Хүн амын нягтрал гэдэг нь нэг хавтгай дөрвөлжин км газар ногдох хүн амын тоо юм. Нийслэлийн хүн амын нягтрал 1990 оноос 306,5 болж хоёр дахин нэмэгджээ.

⁴ 1-49 ажилчинтай аж ахуй нэгжийг хамруулсан болно.

⁵ ЖДҮ-ийн тухай хууль 2007, ЖДҮ-ийг дэмжих сангийн тухай хууль 2007, ЖДҮ-ийн тоног төхөөрөмжийг гааль болон НӨАТ-аас чөлөөлөх тухай хууль 2009, Бизнеслэл технологийн парк байгуулах чиглэл 2003, МУ-ыг бизнесжүүлэх хөтөлбөр 2009

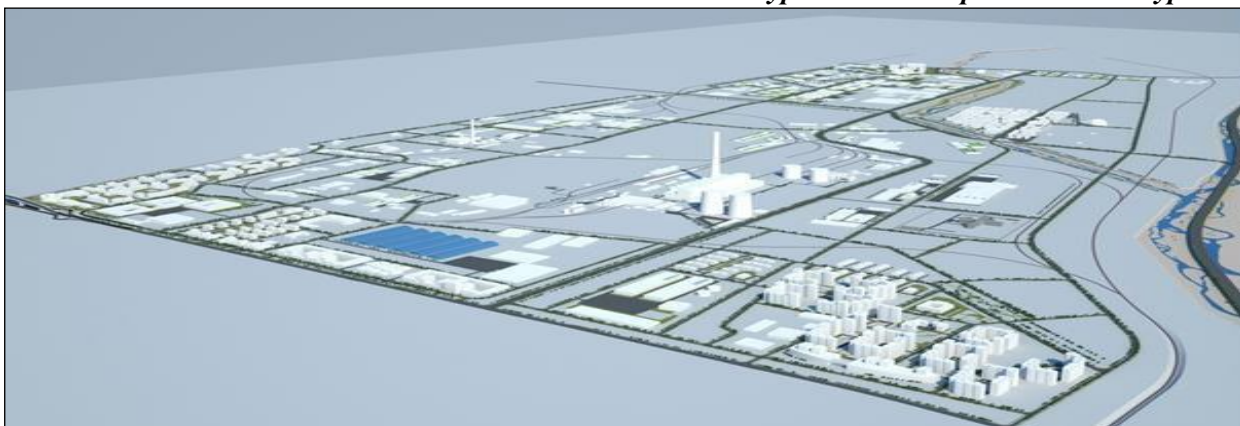
⁶ Боловсруулах бизнесийн 49,1 хувийг хүнсний бүтээгдэхүүний бизнеслэл, 13 хувийг нэхмэл арьс шир, хувцасны бизнес эзэлдэг байна. 3 жил үргэлжилсэн зудын нөлөөгөөр малын тоо 28 хувь, нийт ургац хураалт 30 хувь муудсан ажээ.

⁷ Монгол улсын ДНБ-ий бодит өсөлт 2013 оны байдлаар 11,7 хувьтай гарсан

10 орчим хувь нь боловсруулах, 40 орчим хувь нь худалдааны чиглэлээр үйл ажиллагаагаа явуулдаг байна.

УИХ 2013 онд “Улаанбаатар хотыг 2020 он хүртэл хөгжүүлэх ерөнхий төлөвлөгөөний тодотгол” баримт бичигтээ “Үйлдвэр 2” хорооллын төслийг баталсан ажээ (Зураг 3). Энэхүү төслөөр Хан-уул дүүргийн 3,4-р хороог үйлдвэрлэлийн салбарын жижиг дунд байгууллагуудыг дэмжих бүс болгохоор зарласан байна (УИХ, 2016). Гэвч үйлдвэрлэлийн чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулдаг жижиг дунд бизнесийн байгууллагууд тухайн кластерт мэдэгдэхүйц хэмжээнд шилжихгүй байгаа бөгөөд тухайн газар зах зээл хөгжинө гэсэн баталгаа байхгүй тул “авто тээврийн цогцолбор” төсөл шиг гацалт үүсэх магадлалтай юм. Иймээс жижиг дунд бизнесүүдийн хамтарлыг дэмжих, цаашлаад зах зээлийн итгэлцлийг бэхжүүлэхийн тулд хотын захиргааны зүгээс нэг газар хуваарилж өгөхөөс илүүтэйгээр тухайн үйл ажиллагаанд гар бие оролцох хэрэгтэй.

Зураг 3. “Үйлдвэр-2” төслийн зураг

Эх сурвалж: Нийслэлийн зураг төслийн хүрээлэн

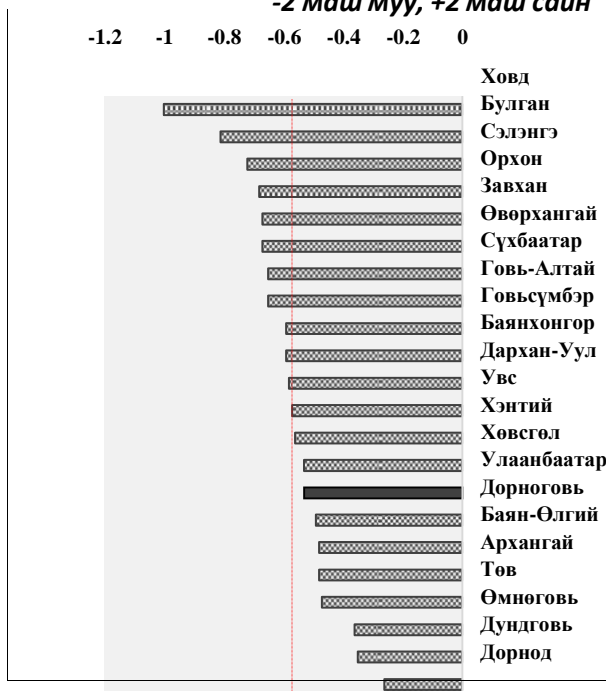
Монголбанк болон бусад эх сурвалжын⁸ түүвэр судалгааны үр дүнгээс хархад нийслэл төдийгүй улсын хэмжээнд жижиг дунд бизнес эрхлэгчдэд олон саад бэрхшээл тулгарч байгааг төвөггүй харж болно. (Монголбанк, 2016) Зураг 4 болон зураг 5-т харуулснаар нийслэл дэх жижиг дунд бизнесийн байгууллагын хөгжилд голлон нөлөөлөх бизнесийн орчин, макро эдийн засгийн орчнууд “муу” гэсэн үзүүлэлттэй байна. Улсын хэмжээнд Ховд, Булган аймагт жижиг дунд бизнес хөгжихөд хүндрэл их⁹ байдаг бол Дорнод, Дундговь аймагт хүндрэл харьцангуй бага¹⁰ байна. Гадаад орчны таагүй нөхцөл байдал түүнээс үүдэлтэй дотоод эдийн засгийн хүндрэл, төгрөгийн гадаад валюттай харьцах ханшийн сулралтаас үүсэх түүхий эд, тоног төхөөрөмжийн зардлын өсөлт зэрэг нь эдгээрийн хөгжилд сөргөөр нөлөөлдөг ажээ. Түүнчлэн бизнесээ өргөтгөх, хэвийн үргэлжлүүлэхэд санхүүжилтийн бэрхшээл хамгийн ихээр тулгардгийг онцолсон байна. Мөн жижиг дунд бизнес эрхлэгчдэд засгийн газар болон олон улсын байгууллагуудаас олгож буй зээл төдийлөн хүртээмжтэй биш, олдоц бага бөгөөд арилжааны банкнуудын зээлийн нөхцөл хатуу, шалгуур өндөр байгаа нь санхүүжилтийн орчны гол бэрхшээл болдог ажээ. Нийслэл дэх жижиг дунд бизнес эрхлэгчид нийслэлийн бизнесийн орчинд -0,53, макро эдийн засгийн орчинд -0,8 гэсэн үнэлгээг өгсөн байна. (Монголбанк, 2016)

⁸ “Жижиг дунд бизнесийн санхүүжилтийг дэмжих арга замууд” Х.Асыл, “Жижиг дунд бизнесийг венчур капиталын санхүүжилтээр дэмжих нь” Н.Амарсайхан

⁹ Монголбанкны 2016 оны түүвэр судалгааны үр дүн

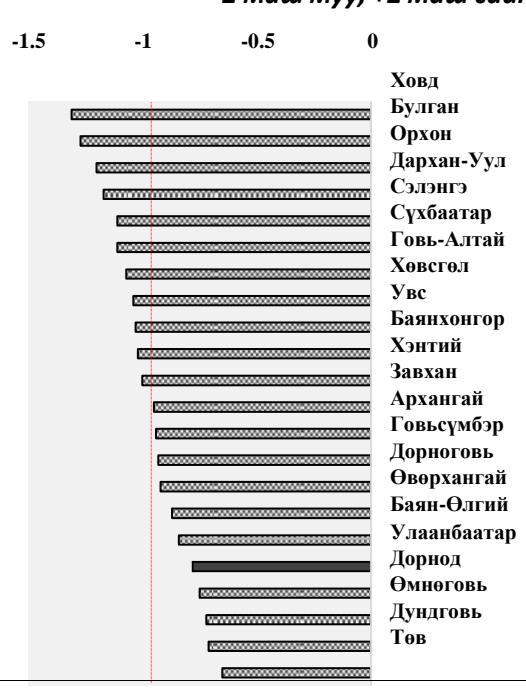
¹⁰ Монголбанкны 2016 оны түүвэр судалгааны үр дүн

Зураг 4. ЖДБ эрхлэгчдийн бизнесийн орчин
-2 маш муу, +2 маш сайн

Эх сурвалж: Монголбанкны 2016 оны түүвэр судалгаа

Зураг 5. Макро эдийн засгийн орчин
-2 маш муу, +2 маш сайн

Эх сурвалж: Монголбанкны 2016 оны түүвэр судалгаа

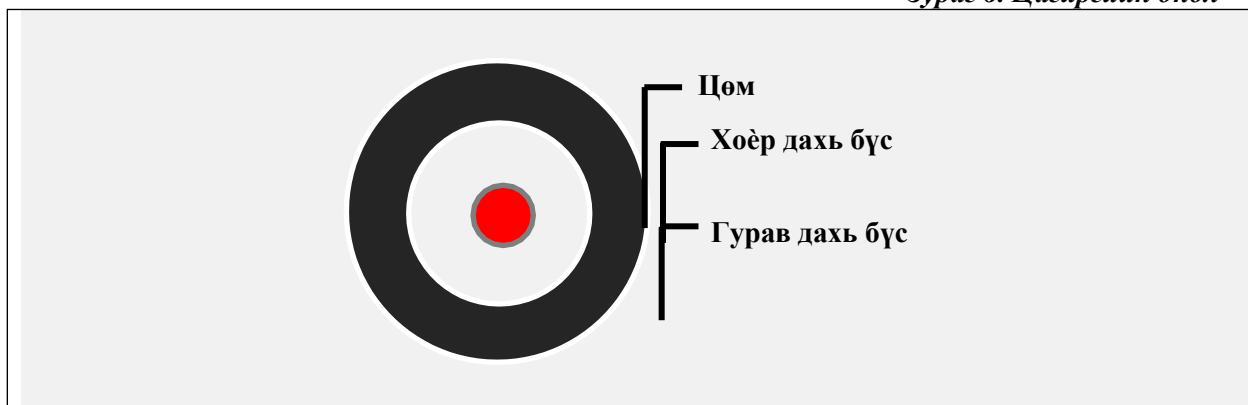
2. Онолын ухагдахуун

2.1 Вон Тунэнгийн цагиргийн онол болон шинжилгээ

XVIII зуунд Жон Хэйрик Вон Тунэн анхны газарзүйн эдийн засгийн загваруудын нэгийг зохиожээ. Энэхүү онолоор улс орнуудын хотын эдийн засаг¹¹ нь аймаг, тосгоны эдийн засгаас зарчим, хөгжлийнхөө хувьд мэдэгдэхүйц ялгаатай гэж үздэг ба өрхүүдийн хаана амьдрах, хаана ажиллах болон пүүсүүдийн бизнес, албан газар, жижиглэн худалдааны цэгүүдийг хаана байршуулахыг судалдаг юм. Орцуудыг цуглуулах болон хэрэглэгчдэд гарцыг хүргэх тээврийн зардал, менежментийн зардал, сурталчилгааны зардал зэрэг нь жижиг дунд бизнесүүдийн байршлаас шууд хамаардаг байна. Энэхүү онолд ерөнхий хоёр загвар байдаг. Эхний загвар нь “Цагиргийн онол” буюу хотын эдийн засаг нь газарзүйн хувьд 3 бүсэд тараан хуваагддаг гэж үздэг билээ. Зураг 6-өөс харна уу. Үүнд:

- Цөм хэсэгт хамгийн бүтээмжтэй томоохон аж ахуй нэгжүүд,
- Хоёр дахь бүсэд харьцангуй бага бүтээмжтэй аж ахуй нэгжүүд буюу худалдаа,
- Гурав дахь бүсэд бага бүтээмжтэй аж ахуй нэгжүүд буюу бизнесүүд оршино гэж үздэг байна.

Зураг 6. Цагиргийн онол

Эх сурвалж: The special economy, Фужита

Хоёр дахь загвар нь “Бүс нутгийн ангилал” буюу хотын эдийн засгийг газарзүйн хувьд бүсчлэх явдал юм. Өөрөөр хэлбэл, А хэсгийг үйлдвэрлэлийн бүс, В хэсгийг худалдааны бүс гэж

¹¹ Улс орнуудын нийслэлийн эдийн засаг, түүний шинж

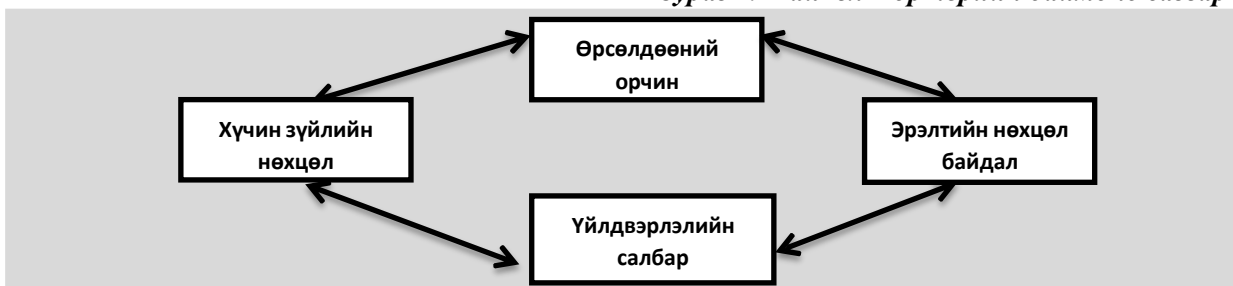
хуваана. Ийнхүү нэг бүсэд аж ахуй нэгжүүд төвлөрснөөр бүтээмж ихсэж, нэмэлт зардлууд¹² багасдаг байна. Энэхүү онолоор тухайн хотын одоогийн эдийн засаг, газарзүйн байрлалаас үл хамааран жижиг дунд бизнесүүд бүсчлэлд орох нь цаг хугацааны асуудал гэж үздэг.

2.2 Газарзүйн кластерын онол

1990-ээд оноос хойш эрчимтэй яригдах болсон байгууллагын удирдлагын орчин үеийн онол бол кластерын хөгжлийн талаарх асуудал юм. Микро түвшинд бизнесийн орчныг сайжруулах нэг арга зам нь кластер бөгөөд тодорхой газар зүйн байршилд пүүсүүд өөр хоорондоо болон бэлтгэн нийлүүлэгч, засгийн газар, боловсролын байгууллагатай хамтран ажиллах орчин юм. Тиймээс ч сүүлийн үед макро эдийн засаг болон хууль эрх зүйн орчныг сайжруулахын тулд кластерт суурилсан оролдлогуудад ихээхэн анхаарал хандуулах болсон билээ. Кластерын¹³ аргаар жижиг дунд бизнесийн байгууллагуудаа хөгжүүлэн, экспортоо нэмэгдүүлж амжилт олсон хамгийн анхдагч нь Итали улс юм. 1961-1971 он хүртэлх хугацаанд Итали улсад жижиг дунд бизнесийн байгууллагууд газарзүйн байршлын хувьд нэгдэн үйл ажиллагаагаа явуулж байсан нь тэдгээрийн бүтээмж, бүтээгдэхүүн гаргалтыг нэмэгдүүлж дэлхийн зах зээл дээр өрсөлдөхүйц түвшинд хүргэсэн ажээ. Мөн Япон улсын эдийн засгийн өсөлтөд “Газарзүйн кластер” чухал үүрэг гүйцэтгэсэн гэж судлаачид үздэг. Жишээлбэл, автомашин үйлдвэрлэлийн “Toyota” компани 122 шууд нийлүүлэгч, олон мянган туслан гүйцэтгэх гэрээтэй жижиг, дунд бизнесийн компаниудтай хамтран ажилладаг юм. (Х.Асыл, 2016) Жижиг дунд бизнесүүд нь тодорхой нэг зах зээл, худалдан авагчийг хувааж хэрэглэдэг онцлогтой учраас зах зээлийнхээ механизмаар бөөгнөрөл буюу кластерт ордог байна. Үүний хүрээнд Майкъл Портер даймонд загвараа 1990 онд зохиосон бөгөөд энэхүү загвараар аливаа кластер ажиллахын тулд өрсөлдөөний орчин, эрэлтийн нөхцөл байдал, бизнесийн салбар, хүчин зүйлийн нөхцөл гэсэн 4 бүрдэл хэсгээс шалтгаална гэж үздэг. Үүнийг зураг 7-т харууллаа. Нийслэлийн жижиг дунд бизнесүүд газарзүйн хувьд кластерын системд шилжиж хамтран ажилласнаар дараах хэд хэдэн үр ашигтай юм. Үүнд:

- Орц, машин техник, технологи, бизнесийн үйлчилгээ болон ажиллах хүчийг маш хямд өртгөөр авах,
- Өргөн цар хүрээтэй зах зээл, техникийн болон бусад төрөлжсөн мэдээллүүдийг хурдан, бага өртгөөр олж авах,
- Худалдан авагчдын шинэ хэрэгцээг илүү хурдан мэдрэх чадвартайн зэрэгцээ салангид пүүсүүдийг бодвол худалдан авагчдаа олж харах, ялгаж таних боломж нь илүү хурдан болох,
- Ур чадвар, технологи, байгууллагын стратеги, менежмент зэргийг маш богино хугацаанд үр дүнтэй суралцах зэрэг багтана.

Зураг 7. Майкъл Портерийн даймонд загвар

Эх сурвалж: Кластерын хөгжил ба өрсөлдөх чадварын хамаарлын шинжилгээ, Ж.Оюун 2015

3. Үндсэн шинжилгээний хэсэг

2015-аас 2016 онд MIRIM судалгааны байгууллагын цуглуулсан нийслэлийн 8 дүүргийн 1300 гаруй жижиг болон дунд бизнесийн байгууллагаас авсан түүвэр судалгааны үр дүнг статистик, эконометрикийн арга зүй ашиглан боловсрууллаа.

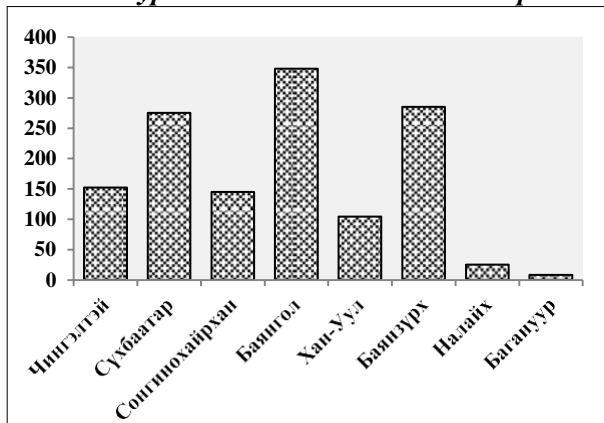
¹² Маркетинг, борлуулалт, хүний нөөц болон бусад зардлууд

¹³ Хоорондоо харилцан холбоотой компани, аж ахуй нэгжүүд газарзүйн байршлын хувьд төвлөрөх

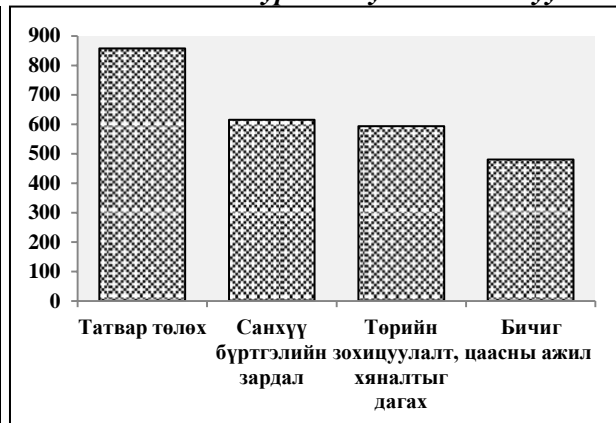
3.1 Статистик шинжилгээ

Судалгаанд хамрагдсан нийт жижиг дунд бизнесийн байгууллагуудын 900 орчим нь Баянгол, Баянзүрх, Сүхбаатар гэсэн 3 дүүрэгт голлон үйл ажиллагаа явуулж байгаа нь нийслэлийн жижиг дунд бизнесүүд төвийн 3 дүүрэгтээ бөөгнөрөн үйл ажиллагаа явуулдгийг илтгэж байна. Зураг 9-т харуулсанчлан нийслэлийн жижиг дунд бизнес эрхлэгчдэд татвар, санхүү бүртгэлийн зардал, төрийн зохицуулалтын хяналтыг дагах гэсэн асуудлууд голлон хүндрэл үүсгэдэг ажээ.

Зураг 8. Үйл ажиллагааны байршил

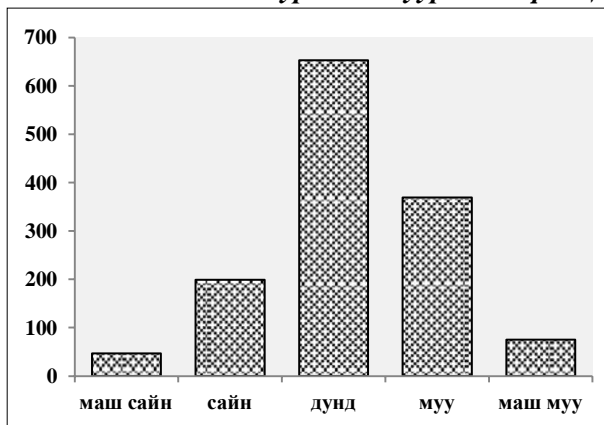

Зураг 9. Тулгамддаг асуудал

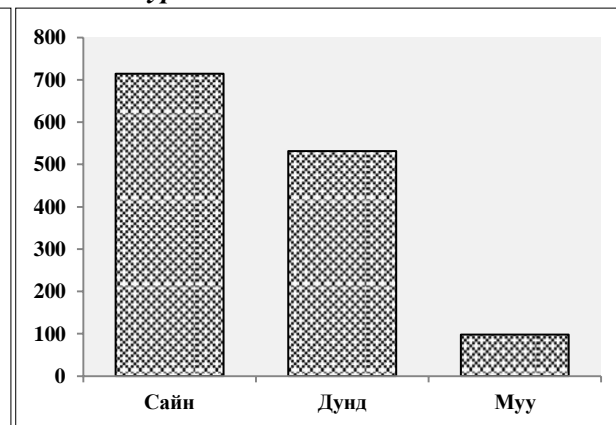

Зураг 10-д зам тээвэр, дулаан, цахилгаан, ус, харилцаа холбоо зэрэг суурь дэд бүтцэд өгсөн үнэлгээг харуулсан бөгөөд зүүн хэлтийлттэй байгаа нь сул хөгжилтэй байгааг илэрхийлж байна. Мөн түүхий эд, бусад бараа, үйлчилгээ бэлтгэн нийлүүлэгч болон тэдгээрийн талаарх мэдээлэл нь жижиг дунд бизнес эрхлэгчдэд харьцангуй нээлттэй байдаг ба эдгээрийн ихэнх хувийг мэргэжлийн хүмүүс, найз нөхөд, цахим хуудсаар авдаг ажээ.

Зураг 10. Суурь дэд бүтэц

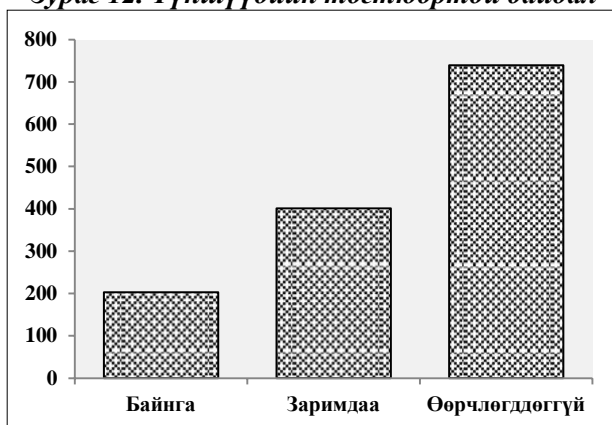

Зураг 11. Мэдээллийн ил тод байдал

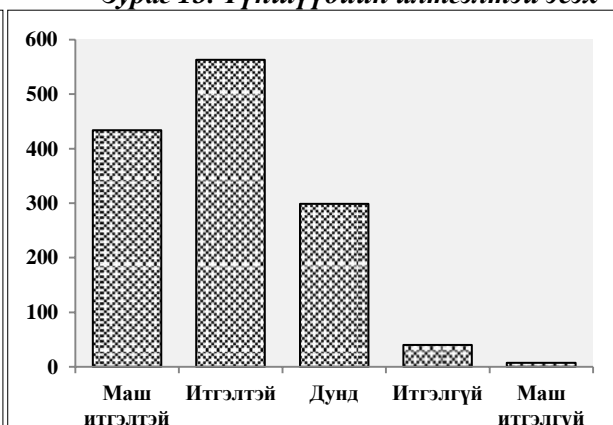

Нийслэлийн жижиг дунд бизнесийн байгууллагуудын хувьд бэлтгэн нийлүүлэгчээ солих тохиолдол маш бага гардаг бөгөөд тэдгээрийн 400 орчим нь түншүүддээ “маш итгэлтэй”, 550 орчим нь “итгэлтэй” гэсэн хариултыг өгчээ.

Зураг 12. Түншүүдийн тогтоотой байдал

Зураг 13. Түншүүдийн илтгэлтэй эсэх

Судалгаанд оролцогчдын 70 хувь нь жижиг дунд бизнесийг хөгжүүлэхэд чиглэсэн засгийн газрын бодлогын талаар мэдээлэл бага байдаг гэж хариулсан бол тэдгээрийн 85 хувь нь жижиг дунд бизнесийн талаарх төрийн бодлогод сэтгэл дундуур байдаг ажээ.

Мөн жижиг дунд бизнесийг дэмжих янз бүрийн хөтөлбөр, чуулга уулзалт, хэлэлцүүлэг, сургалт, үзэсгэлэн худалдаанд 80 орчим хувь нь оролцдоггүй байна. Тэдгээрийн 39 хувь нь мэргэжлийн холбоог, 36 хувь нь худалдаа аж үйлдвэрийн яамны үйл ажиллагаа хамгийн их эергээр нөлөөлдөг гэж онцолжээ.

3.2 Эконометрик шинжилгээ

Нийслэлийн 8 дүүргийг хамарсан 1334 түүвэр судалгааны үр дүнг ашиглан олон хүчин зүйлийн регресс үнэллээ. Тайлбарлагдагч үзүүлэлтээр жижиг дунд бизнесийн байгууллагын нэг жилийн борлуулалтын орлогийг авсан бөгөөд тайлбарлагч үзүүлэлтээр 9 төрлийн дамми хувьсагч оруулсан билээ. Хувьсагчдыг доорх хүснэгтэд дэлгэрэнгүй тайлбарлав.

Хүснэгт 1. Хувьсагчдын тайлбар

Хувьсагчийн нэр	Тэмдэглэгээ	Тайлбар
Борлуулалтын орлого	Бор.орлого	Борлуулалтын орлогийг 6 интервалд хуваасан. /сая.төг/
Байрны эзэмшлийн хэлбэр		Үйл ажиллагаа явуулж буй байр өөрийн эзэмшлийн бол "1", Бусды эзэмшил бол "0".
Дэд бүтцийн зардал		Дэд бүтцэд зардал гаргасан бол "1", зардал гаргаагүй бол "0".
Бэлтгэн нийлүүлэгчийн мэдээллийн олдоц		Мэдээллийн олдоц сайн бол "1", муу бол "0".
Шинэ худалдан авагч олоход гаргасан зардал		Худалдан авагч олоход зардал гаргасан бол "1", гаргаагүй бол "0".
Бэлтгэн нийлүүлэгчийн тогтвортой байдал		Бэлтгэн нийлүүлэгчтэй тогтворгүй бол "1", тогтвортой бол "0".
Санхүүжилт, хөрөнгө оруулалт		Гаднаас санхүүжилт авсан бол "1", аваагүй бол "0".
Лизинг		Банкны лизингээр тоног төхөөрөмж авсан бол "1", аваагүй бол "0".
Төрийн зээл, батлан даалт		Төрийн хөнгөлөлттэй зээл, төрийн батлан даалтад хамрагдсан бол "1" хамрагдаагүй бол "0".
Бэлтгэн нийлүүлэгч олоход гаргасан зардал		Бэлтгэн нийлүүлэгч олход зардал гаргасан бол "1", гаргаагүй бол "0".

Эх сурвалж: Судлаачийн тэмдэглэл

Судалгааны асуулга маань 11 бүлэг бүхий 150 гаруй асуулгаас бүрдэж байгаа бөгөөд өгөгдлийг цэвэрлэсний дараа хувьсагчдыг сонгосон болно. Үнэлгээг хийсний дараа олон хүчин зүйлийн

регрессийн шинжилгээнд тулгардаг томоохон асуудлууд болох хетероскедастик, мультиколлинеар, автокорреляцын асуудлуудыг шалгалаа.

Хетероскедастикийн асуудал

Үлдэгдлийн вариацийн тогтмол эсэхийг Breusch-Pagan болон White-ийн шалгуураар шалгахад тус үнэлгээ нь хомоскедастик нөхцөлийг хангаж байгаа буюу хетероскедастикийн асуудал үүсээгүй билээ. Хүснэгт 2-оос хархад F шалгуурын магадлалын утга нь 0,1-ээс их байгаа тул хетеро үүсээгүйг харуулж байна. Өөрөөр хэлбэл бидний үнэлгээ нь ач холбогдолтой байна гэсэн үг билээ.

Хүснэгт 2. Breusch-Pagan-ий үнэлгээний үр дүн

Heteroskedasticity Test: Breusch-Pagan-Godfrey			
F-statistic	0,916381	Prob,F(9,1300)	0,5098
Obs*R-squared	8,258480	Prob,Chi-Square(9)	0,5083
Scaled explained SS	3,315423	Prob,Chi-Sq are(9)	0,9505

Эх сурвалж: Судлаачийн тэмдэглэл

Мультиколлинеарын асуудал

Тайлбарлагч хувьсагч болох дамми хувьсагчууд хоорондоо хамааралтай бол үнэлгээ алдаатай болох буюу тэгшитгэлийн ач холбогдолтой байдал алдагдана. Үүнийг VIF-аар тооцож хархад абсолют утга нь 10-аас бага байгаа тул мультиколлинеар үүсээгүй юм.

$$VIF = \frac{1}{1 - R^2} < 10$$

Автокорреляцын асуудал

Үнэлгээг хийсний дараа үлдэгдлүүд хоорондоо хамааралтай бол үнэлгээ буруу болох буюу тэгшитгэлийн ач холбогдолтой байдал алдагдана. Үүнийг Durbin Watson болон үлдэгдлийн квадратуудаар харж шалгалаа. DW=1,79 буюу 2-той ойр байгаа нь автокорреляцын асуудал үүсээгүй илтгэж байна.

Доорх тэгшитгэл нь нийслэлийн жижиг дунд бизнесийн байгууллагын орлогод ямар хүчин зүйлс нөлөөлж байгааг харуулж байна. Эдгээрийг дэлгэрэнгүй тайлбарлая.

$$\begin{aligned} \Delta\% \text{Бор. ор} = & 0,63 + 0,122 * D_1 + 0,107 * D_2 + 0,189 * D_3 - 0,111 * D_4 - 0,092 * D_5 \\ & (0,08) \quad (0,08) \quad (0,08) \quad (0,12) \quad (0,11) \quad (0,09) \\ & + 0,109 * D_6 - 0,097 * D_7 + 0,216 * D_8 + 0,107 * D_9 \\ & (0,09) \quad (0,13) \quad (0,21) \quad (0,09) \end{aligned}$$

Дээрх үнэлгээ болон бүх параметрууд 99 хувийн итгэх түвшинд ач холбогдолтой гарсан бөгөөд бодит байдлыг 16 хувьтай тайлбарлаж байгаа юм.

- Бусад хүчин зүйлс тогтмол байхад нийслэлийн жижиг дунд бизнесүүдийн борлуулалтын жилийн дундаж орлого 63 орчим сая төгрөг байна.
- Өөрийн эзэмшлийн байранд үйл ажиллагаа явуулдаг жижиг дунд байгууллагын жилийн борлуулалтын орлого 12,2 сая төгрөгөөр өндөр байна.
- Зам, талбай, дулааны шугам сүлжээ, цахилгаан зэрэгт зардал гаргаж засварласан жижиг дунд байгууллагын борлуулалтын орлого 10,7 сая төгрөгөөр өндөр байна.
- Мөн бэлтгэн нийлүүлэгчдийн мэдээлэл сайтай жижиг дунд байгууллагын борлуулалтын орлого 18,9 сая төгрөгөөр илүү байна.
- Нийслэлийн жижиг дунд бизнес эрхлэгчдэд худалдан авагч, бэлтгэн нийлүүлэгчийн мэдээлэл харьцангуй нээлттэй байдаг ч тэдгээрийг олох, холбоо тогтооход нь дунджаар 11,1 сая төгрөгийн зардал гаргасан байна. Өөрөөр хэлбэл жижиг дунд бизнес эрхлэгчдэд худалдан авагчтай холбоо тогтоох нь хүндрэлтэй байдаг байна.
- Мөн бэлтгэн нийлүүлэгч тогтворгүй байх нь гэрээ хэлэлцээр дахин хийх, судалгаа шинжилгээ хийх зэргээр нэмэлт хэлцлийн зардлыг үүсгэн борлуулалтын орлогыг 9,2 сая төгрөгөөр бууруулдаг байна.

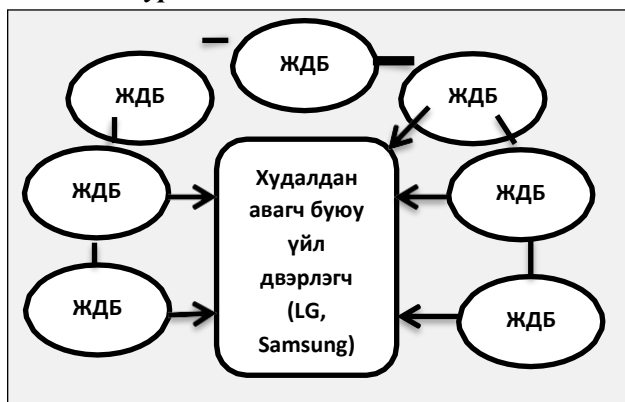
- Гадны байгууллагаас санхүүжилт, хөрөнгө оруулалт авдаг жижиг дунд бизнесийн борлуулалтын орлого 10,9 сая төгрөгөөр илүү байдаг байна. Мөн нийслэлийн жижиг дунд бизнес эрхлэгчид банкны лизингээр тоног төхөөрөмж авах нь тэдгээрийн санхүүгийн байдалд сөргөөр нөлөөлж борлуулалтын орлогыг 9,7 сая төгрөгөөр бууруулдаг байна. Төрийн хөнгөлөлттэй зээл, төрийн батлан даалтыг авсан жижиг дунд үйлдвэрүүдийн борлуулалтын орлого 21,6 сая төгрөгөөр илүү байдаг ажээ. Бэлтгэннийлүүлэгч олоход гаргасан зардал нь олсны дараах үр ашгаас бага байдаг буюу борлуулалтын орлогийг 10,7 сая төгрөгөөр нэмэгдүүлдэг байна.

Үнэлгээний үр дүнд нийслэлийн жижиг дунд бизнесийн байгууллагын нийлүүлэгч, худалдан авагч, түншүүдийг олох зардал болон банкны лизинг нь борлуулалтын орлогыг нэлээдгүй хэмжээгээр бууруулдаг нь судалгаанаас харагдаж байна. Тэгвэл энэхүү асуудлыг шийдэх арга зам нь тэдгээрийг үйл ажиллагааны чиглэлээр тодорхой газарт төвлөрүүлж кластерт шилжүүлэх гэдгийг онолын хэсэг тайлбарласан билээ. Гэвч тухайн кластер хөгжих, жижигдунд бизнес шилжилт хийхэд хөшүүрэг хэрэгтэй бөгөөд үүнийг засаглалын тусламжтай дэмжих боломжтой юм. Дараагийн бүлэгт энэхүү шилжилтийг дэмжих засаглалын тухай судална.

3.3 Үйлдвэрийн болон нийслэл хот дахь жижиг дунд бизнесийн байгууллагад тулгарах асуудлын ялгаа

Улс орнуудын жижиг дунд бизнесийн байгууллагын хөгжил нь хотуудын эдийн засгийн онцлогтой шууд хамааралтай байдаг байна. Үйлдвэрийн хотод жижиг дунд бизнесийн байгууллагууд томоохон үйлдвэрийг тойрон хөгждөг бөгөөд түүний онцлогийг зураг 16-аар харууллаа. Зураг 16-аас харахад үйлдвэрийн хотод орших жижиг дунд бизнесүүд тухайн үйлдвэртэйгээ гэрээ байгуулснаар маркетингийн зардал, борлуулалтын зардал, хүний нөөцийн зардал, технологийн зардал зэргээс ангижирдаг байна. Мөн жижиг дунд бизнесүүд нь төв үйлдвэрийн бодлого, засаглалын механизмыг дагах тул хотын захиргаа, санхүүгийн байгууллага зэргийн хамтын ажиллагааг шаарддаггүй. Үйлдвэрлэл дагасан жижиг дунд бизнесийн нэг жишээ нь Өмнөд Солонгосын Чазбол сүлжээ бөгөөд үүнийг зураг 14-т харуулаа. Чазбол нь 1960-аад онд Өмнөд Солонгосоос гаралтай үйлдвэрийн бөөгнөрсөн бүтэц бөгөөд үндэстэн дамнасан олон улсын томоохон корпорацуудыг бий болгосон байна. Чазболын бүтэц нь нэг том үйлдвэр тойрсон жижиг бизнесүүдээс бүрддэг. Зарим судлаачид чазболыг ашигтай байснаас бус, их хэмжээний зээл авах боломжийг олгодог учраас хөгжсөн гэж үздэг. “Samsung”, “LG”, “Hyundai” зэрэг нь 1950 оноос хойш чазболыг амжилттай хэрэгжүүлж буй байгууллагууд юм.

Зураг 14. Өмнөд Солонгосын Чазбол

Эх сурвалж: Судлаачийн тэмдэглэл

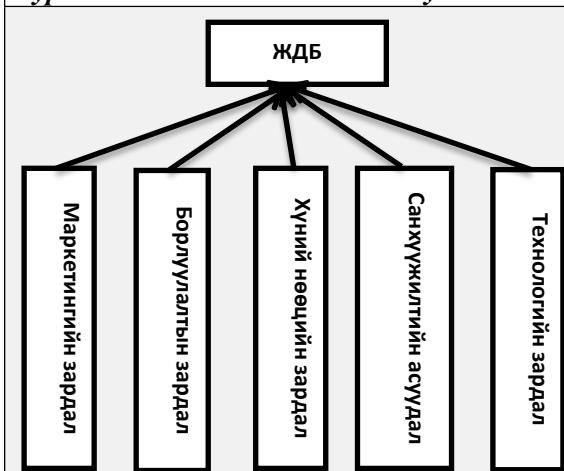
Энэ нь үйлдвэрийн хотын дэргэдэх жижиг дунд бизнесүүд завсрын бүтээгдэхүүн¹⁴ үйлдвэрлэдэг болохыг нөгөө талаар харуулна. Харин нийслэл дэх жижиг дунд бизнесийн

¹⁴ Эцсийн бүтээгдэхүүн болгоход шаардагдах хагас боловсруулсан бүтээгдэхүүн

байгууллагууд эцсийн бүтээгдэхүүн¹⁵ үйлдвэрлэдэг онцлогтой байна. Өөрөөр хэлбэл нийслэл дэх жижиг дунд бизнесүүд нь үйлдвэрлэл тойрсон шинжтэй биш бөгөөд худалдан авагчтай шууд холбоотой, харьцангуй бие даасан шинжтэй ажээ.

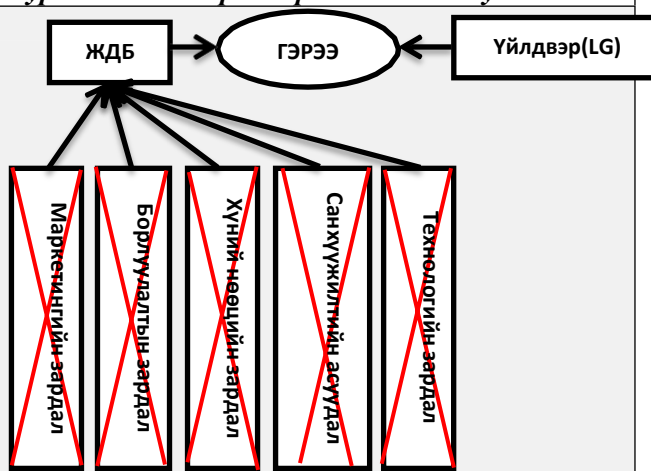
Иймээс зураг 15-т харуулсанчлан нийслэлийн жижиг дунд бизнесийн байгууллагуудад олон төрлийн нэмэлт зардлууд их хэмжээгээр тулгардаг байна. Үүний нотолгоо бол Монголбанкны 2016 оны түүвэр судалгааны үр дүн юм. Тухайлбал, жижиг дунд бизнесүүд дунджаар борлуулалтын орлогынхоо 4,4 хувь буюу 9 сая төгрөгийн зах зээлийн бус хэлцлийн зардал¹⁶ гаргадаг нь тодорхой болсон байна. Энэ зардал бичил, жижиг бизнесийн байгууллагуудад бүр ч илүү дарамт учруулж байгааг онцолсон ба судалгаанд оролцогчид уг асуудлыг бодитой мэдээлээгүй байж болох бөгөөд бодит байдал дээр үүнээс ч илүү зардал гаргадаг байж болзошгүйг анхааруулжээ. (Д.Гансүлд, 2016)

Зураг 15. Нийслэл дэх жижиг дунд бизнес

Эх сурвалж: Судлаачийн тооцоолол

Зураг 16. Үйлдвэр тойрсон жижиг дунд бизнес

Эх сурвалж: Судлаачийн тооцоолол

3.4 Худалдан авагч хөтлөх хамтын ажиллагааны түншлэл (SPV)

Дэлхийн улс орнууд жижиг дунд бизнесийн байгууллагаа дараах 3 загвараар зохион байгуулж хөгжүүлдэг байна. Эдгээрийг хүснэгт 3-т харууллаа.

Нэгт, “Худалдан авагч хөтлөгч” загвар нь нэг томоохон үйлдвэрийг тойрсон жижиг дунд бизнесүүдийн хамтын ажиллагаанаас бүрддэг. Гол цөм болох төв үйлдвэр нь технологийг авах, гол харилцагчтай холбоо тогтоох зэрэг үйл ажиллагааг явуулдаг бол түүнийг тойрсон жижиг дунд бизнесүүд шаардлагатай нөөц, капитал, хүний нөөцийн бодлого зэргээр хангадаг байна.

Хоёрт, “түүхий эд үйлдвэрлэгч хөтлөгч” загвар нь ижил түвшний хэд хэдэн жижиг дунд бизнесүүдээс бүрддэг бөгөөд худалдан авагчийн сонирхол, тусгай шаардлага, нөөцийн хомс байдал зэрэг нь хамтын ажиллагааны гол хөшүүрэг болдог байна.

Энэхүү загвар нь тодорхой бус байдал, хэлцлийн зардлыг багасгадгаараа онцлог юм. Гуравт, “Донор байгууллага хөтлөгч” загвар нь олон улсын донор байгууллага, эсвэл засгийн газар, орон нутгийн захиргаа жижиг дунд бизнесүүдийн байгууллагуудыг манлайлж хамтын ажиллагааг нь эхлүүлж, жигдрүүлэн өгдөг хэлбэр бөгөөд эрх бүхий этгээд зохицуулагчийн үүрэг гүйцэтгэж, жижиг дунд бизнесийн байгууллагууд, нийлүүлэгч, санхүүгийн байгууллага зэрэг тухайн эдийн засгийн системд оролцогчдыг нэг газар төвлөрүүлж өгдөг байна.

¹⁵ Эцсийн хэрэглээ буюу зах зээлд гаргахад бэлэн болсон бүтээгдэхүүн

¹⁶ Нийгмийн харилцаанд үрэлт үүсгэж, эдийн засгийн үр ашгийг бууруулдаг

Хүснэгт 3. Жижиг дунд бизнесийн зохион байгуулалтын нийтлэг 3 загвар

Загвар	Бүтцийн хөдөлгөгч хүч	Шалтгаан
Түүхий эд үйлдвэрлэгч-хөтлөгч	<ul style="list-style-type: none"> Том хүрээтэй фермер болон үйлвэрүүд 	<ul style="list-style-type: none"> Шинэ зах зээлүүд рүү орох Зах зээлд эзлэх байр сууриа тогтвортой болгох, баталгаажуулах
Худалдан авагч-хөтлөгч	<ul style="list-style-type: none"> Боловсруулагч Экспортлогч Жижиглэн худалдаачид Зах зээлийн худалдаач, бөөний худалдаач 	<ul style="list-style-type: none"> Хангалтыг баталгаажуулах Хангамжийн хэмжээг нэмэгдүүлэх Илүү хэрсүү хэрэглэгчдийг хангах
Донор байгууллага хөтлөгч	<ul style="list-style-type: none"> Засгийн газар болон орон нутгийн захиргаа ТББ-ууд болон дэмжих бусад агентлагууд 	<ul style="list-style-type: none"> Бүс нутгийн болон орон нутгийн хөгжил

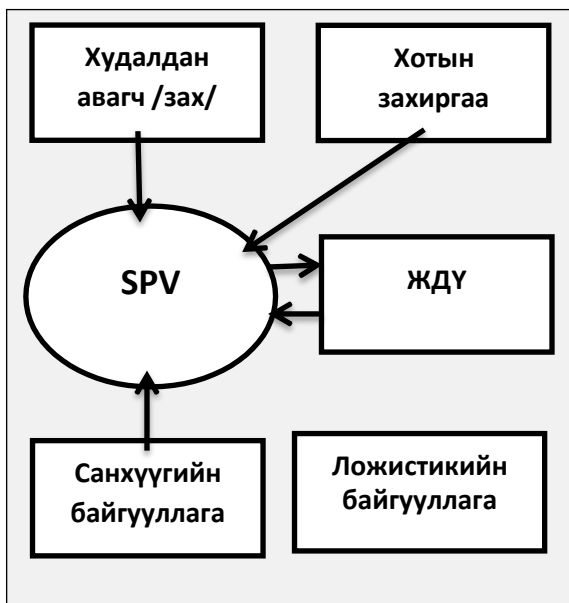
Эх сурвалж: ХАА үнэ цэнийн хэлхээний санхүү, Кэвлин Миллер 2010

Нийслэлийн жижиг дунд бизнесийн байгууллагын онцлогоос үзэхэд “донор байгууллага хөтлөгч” загвар нь илүү тохирох бөгөөд **SPV** (Special purpose Vehicle) загварыг зураг 17-т харуулсан оролцогч нартай хөгжүүлэх санал гаргаж байна. Энэ нь нийслэлийн жижиг дунд бизнесийг хөгжүүлэхэд худалдан авагч, санхүүгийн байгууллага, хотын захиргаа, тээврийн компанийн түншлэл үүсгэж, жижиг дунд бизнес эрхлэгчтэй хамтрах засаглалын механизм юм. Уг SPV загварын гол онцлог нь жижиг дунд бизнесийн байгууллагын гол харилцагч нарыг хамтын ажиллагаанд нэгтгэх, нөгөө талаар үүсч болох эрсдлийг дундаа үүрэн, тус бүрийн хөрөнгө оруулалт хийх хөшүүргийг нэмэгдүүлдэг. Бид судалгаандаа SPV загварын бүрэлдэхүүнд хотын захиргааг нэг оролцогч байхаар өргөтгөлөө. Өөрөөр хэлбэл, уг загвар нэг талаар худалдан авагч хөтлөгч, нөгөө талаар донор байгууллага хөтлөгч хэлбэр болох юм. Ингэж хотын захиргааг оролцуулж байгаа нь хотын зүгээс нэг газар зааж өгснөөр кластер амжилттай хэрэгждэггүйг “авто тээврийн цогцолбор” төслөөс тод харагдсан бөгөөд хотын захиргаа энэхүү хамтын ажиллагааг **эхлүүлж** өгөхөд гол үүрэг гүйцэтгэн тодорхой хөрөнгө оруулалт¹⁷ гарган эрсдэлийг адилхан үүрэх хэрэгтэй байна. Донор байгууллага жижиг дунд бизнесийг хэрхэн нийлүүлэлтийн сүлжээнд оруулж, удирдаж байгааг “Лафиса” байгууллагын түншлэл тод харуулдаг. Үүнийг зураг 18-т харууллаа.

Никарагуад төв оффис нь байрладаг “Лафиса” байгууллага Латин Америкийн 10 улс, бас АНУ-д ажиллаж байгаа банкууд, санхүүгийн үйлчилгээг, мөн хоорондоо холбоотой газар тариалан, даатгал, хадгалалт, худалдаа гэсэн 4 групп компанийг нэгтгэсэн, Банцентро хэмээх банкны сүлжээг ажиллуулдаг юм. Энэхүү байгууллага нь жижиг дунд бизнес эрхлэгч нарыг илүү анхаардаг ба засгийн газрын байгууллагууд, төрийн бус байгууллагуудтай шууд хамтран ажилладаг байна. Мөн “Лафиса” нь санаачлагч, зохион байгуулагч, холбогч байдлаар үйл ажиллагааны бүхий л явцад гол үүрэг гүйцэтгэж, техник туслалцаа, үнэ цэнэ нэмэгдүүлэлт, төлбөрийг хамтран барагдуулж байна. Өөрийн хамтрагч нараар дамжуулан жижиг бизнес, орон сууц, арилжаа болон бусад хөдөө аж ахуйн бус ажлуудад бас идэвхтэй оролцдог байсан нь хожим олон үйлчилгээ үзүүлж чаддаг болоход хүчтэй нөлөөлжээ. “Лафиса” байгууллагын ачаар олон жижиг бизнес эрхлэгч нар нэгдэж чадсан байна. (Миллер, 2010)

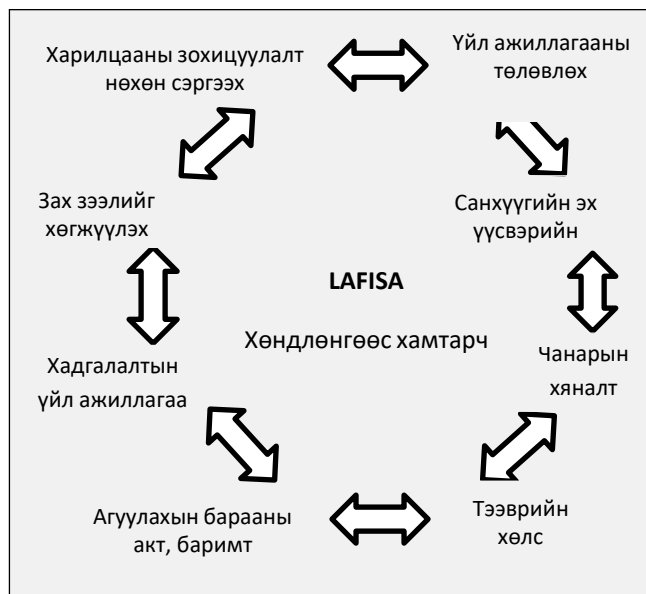
¹⁷ Венчур капитал, санхүүжилтийн зээл, татварын хөнгөлөлт зэрэг багтана.

Зураг 17. Донор байгууллага
хөтлөгч загвар

Эх сурвалж: Судлаачийн тооцоолол

Зураг 18. LAFISA байгууллагын загвар

Эх сурвалж: ХАА үнэ цэнийн хэлхээний санхүү, 2010

Монгол улс 1990 онд ардчилсан системд шилжсэнээр нийслэл дэх зах зээлийн төвлөрөл нэмэгдэж, улмаар салбаруудын замбараагүй үйл ажиллагаа, үүнийг дагасан түгжрэл, дэд бүтцийн асуудлуудыг үүсгэж байна. 2017 оны 4-р улирлын байдлаар нийслэлд үйл ажиллагаа явуулж буй 50 мянга орчим аж ахуй нэгж байгаагийн 90 орчим хувь нь жижиг дунд бизнесийн байгууллагууд байна. Гэвч сүүлийн 3 жил нийслэл дэх жижиг болон дунд бизнесийн байгууллагын тоо тогтворжиж байгаа нь дорвитой өөрчлөлт хэрэгтэйг илтгэж байна.

Монголбанкны түүвэр судалгааны үр дүнд нийслэлд жижиг дунд бизнесийн байгууллагын хөгжих орчин, макро эдийн засгийн орчин тааруу гэсэн үзүүлэлттэй гарсан бөгөөд ажилгүйдэл, валютын ханш, санхүүжилт зэрэг нь тэдгээрийн хөгжилд сөргөөр нөлөөлж буйг харж болно. Мөн бидний түүвэр судалгааны үр дүнд нийслэлийн жижиг дунд бизнесийн байгууллагууд худалдан авагч, бэлтгэн нийлүүлэгч олж, холбоо тогтооход 11,1 сая төгрөг, эдгээрийн тогтворгүй байдлаас 9,2 сая төгрөг, банкны лизингээс үүдэлтэй 9,7 сая төгрөгийг зардлуудтай тулгардгийг тогтоосон билээ.

Вон Тунэнгийн цагиргийн онолоор нийслэлд үйл ажиллагаа явуулж буй жижиг дунд бизнесүүд үл үзэгдэх гарын нөлөөгөөр үйл ажиллагаа, зах зээлийн нөөцөөс шалтгаалж бүсчилсэн хэлбэрт орно гэж үздэг бөгөөд кластер буюу эдийн засгийн бүсчлэлийг хөгжүүлж амжилтад хүрч чадсан олон улс байдаг байна. Үүний хүрээнд Улсын Их Хурал “Авто худалдааны цогцолбор”, “Үйлдвэр 2” төслүүдийг баталсан ч мэдэгдэхүйц түвшинд хэрэгжихгүй байна. Өөрөөр хэлбэл нийслэлийн жижиг дунд бизнесийн байгууллагууд нь эцсийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэдэг онцлогтой тул худалдан авагчаа дагаад төвдөө бөөгнөрөн, бие даан үйл ажиллагаа явуулж байна. Энэхүү бие даасан байдал нь маркетинг, борлуулалт, хүний нөөц зэрэг нэмэлт зардлуудыг үүсгэж, олон асуудлыг дагуулдаг учраас хөгжихөд саад болж байна.

Иймээс кластерт шилжүүлж түншлэл, хамтын ажиллагааг дэмжсэнээр нийслэлийн жижиг дунд бизнесийн байгууллагыг хөгжүүлэх боломжтой юм. Гэвч засгийн газар кластерын газар зааж өгснөөр шилжилт явагдахгүй гэдгийг дээрх 2 төсөл тодхон харуулсан билээ. Иймээс хотын захиргаа нь жижиг дунд бизнесийн байгууллага, худалдан авагч, санхүүгийн байгууллагын түншлэлийг дэмжихийн тулд “Донор байгууллага”-ийн үүрэг гүйцэтгэн SPV загварын дагуу түрүүлж хөдлөх хэрэгтэй. Өөрөөр хэлбэл, мөнгө зарцуулж итгэлцлийг баталгаажуулах нь зөв юм. Харин зах зээл нь тогтворжоод ирэхээр хотын захиргаа оролцоогоо багасгаж зах зээлээс гарах нь жижиг дунд бизнесүүдийн хөгжилд илүү үр дүнтэй гэсэн дүгнэлтэд хүрлээ.

Ном зүй:

I. Монгол хэлээр хэвлэгдсэн зохиол бүтээл

1. Алтан-оч, Г. (2011). *Монгол улсын жижиг дунд бизнесийн хөгжлийн чиг хандлага,экспортыг дэмжих бодлогын судалгаа*. Улаанбаатар.
2. Амарсайхан, Н. (2015). *Жижиг дунд бизнесийг венчур капиталын санхүүжилтээр дэмжихнь*. Улаанбаатар.
3. Асыл, Х. (2016). *Жижиг дунд бизнесийн санхүүжилтийг дэмжих арга замууд*. Улаанбаатар
4. Гансүлд, Д. (2016). *Жижиг, дунд бизнесийн хэлцлийн зардлын судалгаа*. Улаанбаатар.
5. Оюун, Ж. (2010). *Кластерын хөгжил ба өрсөлдөх чадварын хамаарлын шинжилгээ*.Улаанбаатар.
6. Миллер, К. (2010). *Хөдөө аж ахуйн үнэ цэнийн хэлхээний санхүү*. Улаанбаатар.
7. Монголбанк, (2016). *Жижиг дунд бизнеслэлийн хөгжил, санхүүжилтийн байдал*.Улаанбаатар.
8. Улсын Их Хурлын тогтоол, (2016). *Монгол улсын тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлал-2030*. Улаанбаатар.
9. Энхмандах, Д. (2015). *Жижиг, дунд бизнест тулгарах институцийн саад хориг*.Улаанбаатар.

1. Гадаад хэлээр хэвлэгдсэн зохиол бүтээл

10. Swinnen, J.F. (2005). *The Dynamics of Vertical Coordination in Agrifood Chains in EasternEurope and Central Asia*.
11. Fujita, M., Krugman, P.R., Venables, A. J., & Fujita, M. (1999).*The spatial economy: cities, regions and international trade* (Vol. 213). Cambridge, MA: MIT press.
12. Garciaa, M. C., & Vicente, S. (2005). Competitiveness in the Philippine Steel Industry. In*Technical Workshop on Industry Studies for the Meeting the Challenges of Globalization: Production Networks, Industrial Adjustment, Institutions and Policies, and Regional Cooperation Project*.
13. Rugman, Alan M., and Joseph R.D’cruz. “The” double diamond” model of international competitiveness: The Canadian experience. *MIR: Management international Review*,17-39.
14. Roberts,J. The modern firm: *Organizational design for performance and growth* 2004Oxford New York
15. Kathryn,R.H. *Joint Ventures and competitive strategy* 1988 *Strategic Management Journal*
Vol. 9 141-158